



Urednik
Zoran Hamović

Likovni urednik
dr Svetlana Volic

© Clio, 2019. Sva prava za izdanje na srpskom jeziku zadržana. Ova publikacija, u celini ili delovima, ne sme se umnožavati, preštapavati, pohranjivati u memoriju kompjutera ili na bilo koji način prenositi – elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na drugi način – niti može na bilo koji način ili bilo kojim sredstvima biti distribuirana bez odobrenja izdavača.

Naslov originala
Véronique Olmi
Bakhita
© Éditions Albin Michel – Paris 2017

Veronik Olmi

Bakita

Prevela s francuskog

Ljiljana Mirković



Beograd, 2019

*za Luja
za Boni*

Otimaće nam čak i ime: ako želimo da ga sačuvamo, moraćemo da u sebi nađemo potrebnu snagu kako bi iza tog imena opstalo nešto od nas, nešto od onoga što smo bili.

Primo Levi: Ako je to čovek



Od ropstva do slobode

Ona ne zna kako joj je ime. Ne zna na kom jeziku sanja. Seća se reči na arapskom, na turskom, na italijanskom, a govori nekoliko narečja; većinom iz Sudana, a jedno je iz Veneta. Ljudi kažu „mešavina“. *Ona govori mešavinom, pa je ne razumeju. Sve se mora ponavljati drugim rečima.* Italijanski čita sa strastvenom sporošću, a potpisuje se drhtavim, gotovo dečjim rukopisom. Zna tri molitve na latinskom i verske pesme koje peva niskim jakim glasom.

Često od nje traže da pripoveda svoj život, pa ona priča opet i opet, sve od početka. Njih zanima taj toliko strašan početak. Pripovedala je na svojoj mešavini jezika, pa joj se tako i sećanje vraćalo, govoreći po hronološkom redu o svemu što je daleko i bolno. *Storia meravigliosa*, čudesna priča. Takav je naslov brošure o njenom životu. Prvo feljton u novinama, a kasnije knjiga. Ona ih nikada nije pročitala. Njen život, njima ispričan. U isto vreme osećala je i ponos i stid. Bojala se šta će drugi reći, drago joj je što je vole zbog te priče u kojoj se nalazi sve što se usudila da kaže i sve što je prećutala, ono što nisu hteli da čuju i što ne bi razumeli, a što ona u svakom slučaju nikome nije ispričala. *Čudesna priča.* Sećanje joj se vraćalo pri tom pripovedanju, ali svoje ime nije mogla

da nađe. Nikada se više nije setila kako se zove. Ali to i nije najvažnije. Jer ona nije zaboravila ko je bila kao dete kad joj je otac dao ime. Kao duboko poštovanje prema svom detinjstvu, ona u sebi čuva devojčicu kakva je bila. Preživelo je to dete koje je moralo umreti kao robinja. To dete je bilo i ostalo ono što nikada nisu uspeli da joj oduzmu.

Na rođenju su bile dve. Dve jednake devojčice. I ona je ostala dvojnuk svoje bliznakinje. Živela je s njom i ne znajući gde se ova nalazi. Bile su razdvojene, a zajedno, rasle su i starile daleko jedna od druge, a slične. Naročito je noću osećala njeno prisustvo, osećala je kraj sebe to telo koje nedostaje, njen dah. Njihov otac je bio brat seoskog poglavice, u Olgosi, u Darfuru. Ime sela i oblasti kazali su joj drugi, oni kojima je pričala o svom životu, pa su oni tada izukršitali mape, datume i događaje. Otac je, dakle, u Olgosi, bliznakinju i nju izložio mesečini i prvi put je mesecu izgovorio njihova imena, imena koja su zauvek podsećala kako su došle na svet, pa će ih zato svet zauvek zapamtiti. Ona zna da se sve baš tako dogodilo, to je zapamtila nepogrešivo i zauvek. Zagledana u noć, često se seća očevih pruženih ruku i pita se u kom delu beskraj boravi ono njeno ime.

Kada je veče padalo u Olgosi, kada bi sunce skliznulo iza stenovitih brda, ljudi i stada bi se vratili, koze bi kleknule pod drvećem, njakanje magaraca stvaralo bi nenasnosnu muziku. Zemlja je još ostajala topla, a ljudi iz sela okupljali su se oko vatre. Govorili su glasno, kao gomila na nekoj maloj pijaci. Ona bi sedala ocu na koleno, a glavu bi naslanjala na njegovo rame. Kada on

progovori, koža mu od glasa zatreperi. Kao da prolaze dugi trnci koji imaju miris, muziku, toplinu. Bliznakinja bi sedela na drugom očevom kolenu, podjednako u strahu od večeri koja dolazi. Toliko je često pomišljala na te večeri, na milinu straha pod zaštitom. Zatvorila bi oči i u sebi zadržavala neodređenu i neobjašnjivu tugu. Nije poznavala jezik kojim bi se to moglo izreći, reči koje je znala bile su krute i grube, svakoj bi odgovarao crtež ili oblik, a nisu kazivale ništa od onoga što izmiče, niti od onoga što ostaje. Samo se u njenom pogledu mogla pročitati razlika između snage i nevinosti, u njenom pogledu je uvek postojalo ono što je izgubila i ono što je njen unutrašnji život omogućio da pronađe. Njen život. Zaklanjala ga je kao neki dar.

Majčino lice mora da je bilo lepo pošto je i sama bila lepa. Zato su je uvek birali zbog lepote. Mora biti da je majka bila stasita, visokih jabučica, širokog čela i crnih očiju sa onom plavom svetlošću – kao da im se u sredini utisnula zvezda. Isto kao ona. Mirisala je na prženo proso, na gorkosladak znoj i na mleko. Mirisala je na ono što je davala. Zna kako je majka mirisala zato što joj se taj miris mnogo puta vraćao i presecao joj dah. Strašno je bilo što se nije mogao zadržati, što je nailazio kao udar, ne donoseći blagost. Bilo je i strašno i dobro primiti takav blesak, te sekunde koje se prihvataju kao tajna, a bez žaljenja. Od jedanaestoro dece koje je majka donela na svet četvoro je umrlo. Dva deteta su oteli.

Njoj je bilo pet godina kada se to prvi put dogodilo. Pet, šest ili sedam, teško je znati. Rođena je 1869. godine. Možda nešto ranije. Ili godinu kasnije, ona nije sigurna. Vreme je za nju bezimeno, ona ne voli da ispisuje brojke, ne ume da pročita na zidnom satu koliko je sati, vreme raspoznaje po senkama drveća. Oni što su od nje tražili da priča *iz početka* izračunavali su njenu starost pomoću ratova u Sudanu, pomoću nasilja na koje je nailazila i drugde, pošto je svet svuda isti: rađa se iz meteža i praska, a napreduje ka propasti.

Njoj je nekih pet godina, a to je kraj jednog sveta. To popodne nosi neku svetlost koja se nikad nije vratila, neku mirnu radost koja treperi i koja se ne primećuje. I ne znamo kada je tu. Živimo unutar te radosti kao pre-zaposlene ptice, a tog popodneva u selu mališani se igraju u senci velikog baobaba, dok je drvo nalik na osobu od poverenja. Ono je središte i predak, senovito mesto i polazna tačka. U to doba dana stariji spavaju. Muškarci u poljima sakupljaju lubenice. Na izlazu iz sela žene tucaju žitaricu sorgo, to je smirena muzika miroljubivog sela koje obrađuje svoje njive, slika izgubljenog raja koju će sačuvati kako bi sebe uverila da je to postojalo. Ona potiče odatle, iz mesta iskasapljene nevinosti, dobrote i počinka. To bi htela. Da potiče iz pravednog života; kakav je svaki život pre no što upozna zlo.

Njena starija sestra Kišmet izašla je iz muževljevog sela da bi popodne provela kod njih. Ona ima skoro četrnaest godina. Nije donela i bebu, svekrva čuva detence koje je malo grozničavo, pa ona za nekoliko sati opet postaje dete svojih roditelja, ona je sa bliznakinjom koja spava u ženskoj kolibi. Žalosna je što živi na drugom mestu, što sada pripada mužu umesto svome ocu, ali se ponosi detetom, grudi su joj pune, pa je bliznakinja pila malo njenog mleka što je obema prijalo.

Pesma žena koje mlata sorgo liči na zujanje buba, ona ima pet godina i igra se pored majke kamićcima. I čini ono što sva deca čine, izmišlja, oživljava predmete, kamenje, biljke, udahnuje im dušu i zamišlja. To su oni poslednji trenuci nevinosti. Iskustvo će se odjednom sručiti na nju i život joj izvrnuti kao rukavicu. Njena majka peva malo sporije nego druge žene, ona čuje to odstupanje, majčine misli su odlutale zato što je

najstarija kći došla za to jedno popodne. Uskoro će postati kao ona. Već ima detence. Rodiće još jedno. Pa opet još jedno. Život udate žene. Usporena majčina pesma kazuje ponos i potajnu brigu. I nežnost.

Njoj je pet godina i boji se zmija. Stariji brat krajem štapa često crta na pesku dugačke trake i smeje se kada ona poviče, to je igra, gruba šala starijeg brata, pa će u njenom duhu brat i zmije ostati povezani. Ona će žaliti zbog te neravnopravne igre, bratovljeve oči love njen strah i smeju se unapred, rugaju se pogledom, ali će njoj to pridati neku malu važnost. I to popodne, baš u trenutku kad ugleda trag zmije koji brat možda nije nacrtao, ona začuje neki strašan zvuk. Nepoznat. Ne razume, a u isti čas žene prestaju da mlate sorgo, lica se podižu kao da su se već našle pred nesrećom pa trče da je uhvate. Majka ju je zgrabila kao paket i ne gledajući pokosila je kao biljku i trči vrišteći. A onda zaborav. Ostavlja je tu, naglo, u izbezobličenom selu usred plamenova i juri prema kolibi gde spavaju Kišmet i bliznakinja. Ona je tada sama. Usred vatre i usred mrtvih. U nju se usadio strah od napuštanja. Doziva majku. Vrišti njeno ime, a vika se gubi u besnilu plamena i udarima ljudi koji po vatri tuku vilama, tučkovima, prolivaju kofe s vodom, pa dim obavija selo i davi. Devojčica kašlje i doziva majku, ali ni jecaji ni pružene ruke ne nailaze na pomoć.

Kada majka stigne u kolibu za žene, ona traži Kišmet, a nalazi samo bliznakinju. Sama je, a živa. Trese je. Ljubi je. Odbacuje. Stiska je uza sebe. Pokretima uspaničenim i besmislenim. Dovikuje devojčici: *Reci mi šta si videla!* Ponavlja oštro, zapoveda u histeričnim jecajima: *Reci mi šta si videla!* Mala je zanemela. Majka zna šta je

ona videla. Zna šta se dogodilo. U onome što mala kaže htela bi da nađe poslednju sliku. *Reci mi šta si videla!*, znači, *reci mi da si je još videla!* Ali se mala ne pomera. Ćuti. Njen pogled se promenio, u njemu je neko novo znanje, a još uvek nema reči da ga prenese.

Otmičari su tog popodneva ugalopirali s ognjem, puškama, lancima, vilama i konjima i pokupili sve što su mogli. Naročito mlade. Dečake za vojsku, devojčice za zadovoljstva i za domaćinstvo. Bilo je brzo, kao po navici. Poznavali su selo, obaveštenja su dobili od saradnika koji su im označili put, a koji su možda iz susednog sela. Znali su šta će da nađu.

Muškarci i žene iz Olgose stigli su prekasno. Njihovi dečaci i devojčice pokušali su da beže, da se sakriju, ali su ih pohvatali, ranili, pobili, a njihovi glasovi su se izgubili u šištanju vatre. U velikim krvavim barama umiru i ječe opečena tela bez udova. Ima zalutalih koza, pasa koji zavijaju i ptica koje su zamukle. Ima porušenih koliba i polomljenih robovskih jarmova u obliku vila, što označava da su tuda prošli otmičari. Plamen još liže od mesta do mesta. To je potpis trgovaca robljem.

Kao polje posle oluje i selo ostaje više dana u neredu. Ona više ne prepoznaje svoju bliznakinju i ne prepoznaje mesto gde živi. Olgosa je ispunjena ječanjem ranjenika koje ne prestaje, to je ponavljanje patnje koja se vrti poput nekog usporenog očajničkog dozivanja. Ona ne prepoznaje ljude s kojima živi. Stanovnici su sakupili mrtve i prebrojali odsutne. Otkrili su obezglavljene starce i decu odsečenih udova. Otkrili su pustošenja i pljačke, uništena polja, krave koje crkavaju, vodu u reci zagađenu od podnadulih leševa, sve te znake uništenog života. Žene su se do krvi greble po telu, a čelom udarale

o zemlju uz urlike koje nikada ranije nije čula. Muškarci su uzeli koplja i doboše, pa su otišli u noć. Došao je vrač i prineo žrtve. Muškarci su se vratili posle više dana i noći. Ne gledajući u žene. I pred sinovima su obarali pogled. Protiv pušaka i baruta njihovi lukovi i strele samo su posvedočili kolika je njihova nemoć. Kakva ironija.

U selu se dugo zadržao miris nagorelih tela i slame, pepelu je trebalo mnogo dana da iščili u vetru. Kada je nestao, sve je bilo završeno. A na pesku ispred ženske kolibe telo starije sestre ostavilo je zmijoliki trag, širok kao grana baobaba. Taj trag ona neprestano vidi. Čak i kada gaze po njemu. Čak i kad kiša pretvori crvenu zemlju u gomile blata. Vidi sliku surovog i nemog sestri-nog odsustva. Tu opomenu. Zadržava čisti strah, strah od svoje vriske koju majka nije čula. To je nova opasnost: izgubiti zaštitu svoje majke. Majke koju ne prepoznaje. Majke zabrinute, nervozne, majke besanih noći.

Naravno, stanovnici Olgose su se kolebali da li da napuste selo. Trgovci ih sada poznaju, njihovi ljudi će se vratiti. A onda su pomislili na one koji su otišli pre njih, pobjegli iz opustošenog sela, napustili svoje plantaže, izgubili stada, krenuli drugde i nikuda nisu stigli. Nalazili su ih umrle od gladi u podnožju brda, u ravnici i u šumi. Tako su stanovnici Olgose ostali u selu. U strahu da pođu po drva, po vodu, u strahu da se deca ne udalje, da im žene ne budu suviše lepe, da se puške i barut ne vrate u galopu. Bilo kada. Danju. Noću. I radost im je postala nesigurna, pomućena od žalosti i nemoći. I od tog novog nepoverenja prema tuđinu, a takođe, i naročito, prema onima koji nisu stranci, a koji su nepogrešivo ukazali na mesto gde će ih naći.